

Het orakel van Dodona

Orakelen is populair: weermannen of -vrouwen zijn de nieuwe *celebrities* en van futuristen en trendwatchers verwachten we dat ze onze onzekerheid over de toekomst wegnemen. In lang vervlogen tijden echter, was het orakelen helemaal *big business*. Geen beslissing van importantie werd genomen, zonder eerst de goden te raadplegen. Zo ook in het Griekse Dodona, waar de natuur de voornaamste inspiratiebron vormde voor de dienstdoende priesters en priesteressen. En volgens onderzoekster Monique Hendriks kunnen wij ‘moderne’ mensen daar nog wat van leren!

Tekst: Monique Hendriks

De Griekse filosoof Plato (427-347 voor Christus) schrijft in *Wetten* (738), zijn laatste en langste dialoog die uit twaalf boeken bestaat, dat er tempels en heiligdommen moesten worden opgericht ter ere van de verschillende goden in het land. Adviezen van Delphi, Dodona of Ammon mogen daarbij niet in de wind geslagen worden, ongeacht welke vorm ze aannemen. Plato, duidelijk een visionair, beschrijft in mooie bewoordingen het principe van vrijheid van godsdienstige beleving. In zijn betoog refereert hij aan Dodona, waaruit blijkt dat hij het zich daar bevindende orakel goed kende. Maar wat gebeurde er precies in Dodona? Het vinden van een antwoord op deze vraag, was voor mij een goede reden om weer eens even in de oude archieven te duiken...

'De priesteressen van Dodona konden in het geritsel van de boombladeren de voorspellende stem van hun god horen'

Een orakel

Ik denk dat vrijwel iedereen weet dat een orakel geraadpleegd kan worden om informatie te krijgen van welke aard dan ook. In de meeste huizen is wel een set tarotkaarten, een pendel of een boek als *The Secret* te vinden. Toch werd de kunst van het *orakelen* vroeger niet zomaar door iedereen uitgevoerd. Het was een religieuze activiteit die voorbehouden was aan priesters of andere goddelijke dienaren. De boodschappen die zo'n bemiddelende tussenpersoon kreeg ingefluisterd, zouden namelijk rechtstreeks van een godheid afkomstig zijn. Ieder orakel werd in voorbije tijden op een eigen manier gebruikt, zo waren er dodenorakels, waar overledenen geraadpleegd werden, droomorakels die dromers voorzagen van een uitleg en spreukorakels, waar mediums betekenis-

volle informatie doorkregen. Met name de oude Grieken beschikten over diverse orakels. In Delphi gaf een op een driepoot zittende priesteres informatie door van de god Apollo, zieken begaven zich naar het orakel in Athene, in de tempel van Oropos scheen een goede waarzegger te zitten en dan was er ook nog de grot van Lébadéus waar schouwers, die in het donker in een toestand tussen waken en dromen verbleven, informatie doorkregen van een god. Het orakel van Dodona had dus flink wat concurrentie te duchten.

De ligging

Bladerend door schrijfsels van oude wijsgeren, las ik dat mensen in Dodona adviezen konden krijgen over belangrijke levensvraagstukken en dat ze er soms

ook gewaarschuwd werden. Het orakel had echter één groot minpunt en dat was de ligging. Dodona lag midden in de bergen op een oostelijke helling waar het ontzettend vaak onweerde. Voor de oude Grieken was het veel handiger om naar een plek te gaan die makkelijker bereikbaar was en waar men ook antwoorden kon krijgen. En zo raakte het oudste orakel steeds meer in de vergetelheid, puur vanwege de ligging. In het begin van de derde eeuw was Dodona het slachtoffer van plunderingen en verwoestingen, de tempel is omstreeks het jaar 500 in de grond weggezakt. In de loop der eeuwen wist niemand meer waar de tempel was gebleven en waar die precies had gestaan. Mijn zoektocht ging daarom van start met krantenartikelen waarin tegen het eind van de 19^e eeuw uitgebreide verslagen gepubliceerd werden over de Griekse staatsman Kōnstantinos Karapanos, >

die in 1875 naar de tempel op zoek ging in de buurt van de berg Tomaros. Hij werd naar die locatie toegetrokken door verhalen over gevonden munten. Tijdens opgravingen werd zo'n 20.000 m² grond omgespit tot op een diepte van tweeëneenhalve meter. Mét resultaat, want Karapanos ontdekte er de ruïnes van Dodona, die uit drie delen bleken te bestaan: een stad, een theater en een heilige plaats. Naast allerlei oudheidkundigheden als vazen, beelden en juwelen, vond hij ook acht trommels die een rol speelden bij de wijze van voorspellen die de tempel van Dodona zo kenmerkte. In 1902 schonk Karapanos al zijn betekenisvolle vondsten aan het museum van Athene. De waarde van deze complete verzameling, die onder andere de door hem in Dodona opgegraven antiquiteiten bevatte, werd geschat op tweeëneenhalf miljoen gulden. Een Franse expeditie die in 1877 twee tempels en de overblijfsels van een heilig bos opgroef in Dodona, vond er meer dan tachtig loden platen, waarop vragen en door het orakel gegeven antwoorden stonden gegrift. Op deze platen werden zowel voorzeggingen gedaan door priesters als priesteressen. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* uit 1890 bestempelt deze loden platen als één van de meest belangrijke vondsten. "Tot welke god of held moeten zij bidden en offeren om samen in overeenstemming te komen tot het gangbare goede?", luidt een opschrift dat in het boek wordt geciteerd. Een interessante vraag die ook nog stof tot nadenken geeft in de huidige tijd.

De tempel

De tempel van Dodona dateert uit een tijd waarin de Hellenen leefden, de oorspronkelijke bewoners van het oude Griekenland. We spreken dus over één van de oudste godsdiensten, een geloof dat ruim voordat andere goden hun intrede deden al bestond. De gelovigen in Dodona splitsten de oppergod op in vier elementen: een scheppend beginsel (Zeus), een vruchtbare kracht (Dione, de vrouw van Zeus), de liefde (hun dochter Aphrodite) en een onzichtbare, vernietigende macht (Hadès). Deze 'alle-elementen-omvattende-god' werd vereerd bij een heilige eik en uit gevonden inscripties blijkt dat de tempel aan Aphrodite was gewijd. Alle oude bronnen vermelden vergelijkbare informatie over het uiterlijk van het gebouw waarin het goddelijke liefdesaspect centraal stond. Er hingen koperen bekkens en bronzen voorwerpen aan de buitenmuren. Zodra de wind het metaal in

beweging bracht, konden in de trillingen die dat teweegbracht allerlei boodschappen gehoord worden. Ook stonden er twee ongelijke zuilen, met op de hoogste zuil een beeldje met een zweep. Als de wind daar tegenaan blies, raakte het zweepje een bronzen kom waardoor er eveneens een voorspelling uit de geproduceerde tonen kon voortvloeien. Over de aanwezige vazen en ketels wordt gezegd dat ze konden spreken. Wie daar een tikje tegen gaf, kon het geluid urenlang horen. Misschien is dit wel één van de eerste vormen van werken met klankschalen geweest!

Een Egyptische oorsprong

Dodona valt onder de *tekenorakels*, omdat de voorspellingen daar gebaseerd waren op hoorbare en zichtbare inspirerende tekens die uit de natuur werden opgepikt. Regenbogen, bliksemschichten, wolkencombinaties, standen van zon en maan, maar ook geluiden van kruipende slangen en bewegingen of gezang van vogels werden er geïnterpreteerd. De priesters en priesteressen die zich er hadden gevestigd, waren vooral gericht op het destilleren van voorspellingen uit natuurge-

luiden, iets dat bij geen enkel ander orakel in het gebied gebeurde. Het is interessant dat de oorsprong van dit oudste orakel van de oude Grieken bij de Egyptenaren ligt. De Griekse historicus Herodotus (484-425 voor Christus), die beschouwd wordt als de vader van de geschiedschrijving, vermeldt dat hij gehoord had dat er twee zwarte duiven van Thebes naar Egypte waren gevlogen. De ene duif was terechtgekomen in Libië, de andere in Dodona. De duif die in Dodona op een eikenboom neerstreek, sprak met een mensenstem en zei dat het nodig was om op die plek een stoel te creëren waar Zeus zijn profetieën kon uitspreken, de duif die in Libië was geland had daar hetzelfde gedaan. Daarom had men daar ook een orakel gebouwd, gewijd aan de Egyptische god Ammon, volgens Herodotus betrof dat simpelweg een andere benaming voor Zeus. Herodotus vraagt zich in zijn tekst af of dit verhaal erop duidde dat de stichters van Egyptische afkomst waren en men juist daarom sprak over twee *zwarte* duiven, die dan een metafoor konden zijn voor twee donkergetinte dames. Zijn gedachte komt overeen met een reisverslag, dat in 1794 is geschreven door de Franse abt Barthelemy, waarin staat te lezen dat het orakel van origine door twee Egyptische priesteressen was gesticht.

Sprekende duiven

Ik vond het aspect van sprekende duiven interessant en ontdekte dat duiven er een veel grotere rol speelden dan Herodotus heeft gedacht. Er zijn verschillende verhalen bekend over de speciale duiven die daar in het heilige eikenbos woonden. Wie de lange reis naar Dodona had doorstaan, kon er de vogels consulteren die rechtstreeks in contact stonden met hun goddelijke inspirator. Dat de duif als symbool een belangrijke rol speelde, blijkt ook uit de naamgeving van de priesteressen van Dodona. Ze werden namelijk *de péléaden* genoemd, een afgeleide van het woord 'Peleae', dat 'duif' betekent.

'Kunnen we in plaats van het raadplegen van orakelboeken en kaartensets niet beter goed kijken naar de symbolen die Moeder Natuur op onze paden brengt?'

Als dierenliefhebber is mijn ervaring dat duiven altijd iets magisch hebben. Ik heb verschillende duiven die in nood verkeerden opgevangen en steeds weer gemerkt hoe tam en vriendelijk deze vogels van nature zijn. Ze laten zich makkelijk oppakken en koeren tegen je als ze je een beetje leren kennen. Hun taal is niet moeilijk om te zetten naar mensentaal. Wanneer je 's ochtends wakker wordt en een in een bench herstellende duif buigende nekbewegingen maakt, vergezeld van zachte geluidjes, is het meteen duidelijk dat het dier je begroet. Hoewel ze tegenwoordig vaak als een plaag beschouwd worden, waren ze van oorsprong in allerlei culturen heilig en werden ze vereerd als een zinnebeeld van schoonheid, trouw en onschuld. Ze zijn ook heel vriendelijk naar andere vogels toe. In *Androcles*, een dierentijdschrift uit 1882, staat beschreven hoe een duif zich ontfermde over jonge uitgebroede mussen die hun moeder verloren waren. "Een zeldzaamheid", volgens een meneer J. Tideman, die tevens vermeldt dat qua liefde en hulpvaardigheid de dieren "verre, zeer verre boven

den mensch, den heer der schepping, staan." Ik keek er daarom niet raar van op dat men in Dodona aan de duif een heilige rol toekeende, maar vond het wel bijzonder. Echte duiventempels zijn nog maar schaars. De Jain Tempel in het Indiase Conchin is nog wel zo'n plek en lijkt qua duivenritueel misschien ook wel een beetje op dat wat zich waarschijnlijk ook afspeelde bij het orakel van Dodona. Tegen het middaguur maken de Indiase priesters daar een geluid door met een lepel tegen een bord te slaan. De duiven starten dan hun *parikrama*, dat gezien kan worden als een symbolisch gebed. Op dat moment vliegen de duiven in cirkels boven de tempel en starten de priesters met chanten. De vogels vliegen net zolang rondjes tot een priester een stopwoord uitspreekt. Op dat moment dalen ze neer om voedsel aan te nemen. Het JAINISME kent geen godsconcept, maar beschouwt het heelal als een eeuwige, eindeloze kracht. Aanhangers hebben groot respect voor alle aspecten van de natuur en leiden een vegetarisch leven. Het wordt gezien als één van de oudste, maar ook de meest vreedzame godsdiensten ter wereld.

De bron van Dodona

Oké, er waren dus duiven, natuurgeluiden en ook allerlei geluid veroorzakende voorwerpen in Dodona, maar er was nog meer... De tempel was gebouwd naast een bron waarmee ook van alles aan de hand was. In het spiritistische boek *Het onverklaarbare leven na den dood* (1925) van Henri Muller wordt vermeld dat voordat een priesteres voorspellingen kon doen, ze eerst van het bedwelmende bronwater moest drinken om in extase te raken. Pas daarna zou ze in staat zijn om de goddelijke openbaringen in zich op te nemen. Barthelémy haalt aan dat het slechts aan drie priesteressen toevertrouwd was om de uitspraken van het orakel te verkondigen. Juist die priesteressen hadden de gave om de klanken van de bron te interpreteren en om te zetten in woorden die antwoorden gaven aan de vraagstellers. Hij beschrijft het gebied als een locatie waar allerlei bronnen ontsproten en stelt dat er net zo'n hete bron in Frankrijk lag, zo'n drie mijl van Grenoble, een inmiddels verdwenen wonder. Over de bron in Dodona wist Pli-

nius de Oudere (23-79 na Christus) ook iets interessants te vertellen in zijn boek *Naturalis historia*. Die zou zo koud als ijs zijn en fakkels doven die erin werden gestoken. Maar zodra er een gedoopte fakkel in de buurt van het water werd gebracht, begon deze opnieuw te branden. De bron stond in verband met een ritme dat leek op eb en vloed. Steeds droogde de bron omstreeks het middaguur op, om rond middernacht weer helemaal vol water te staan.

Boomrituelen in Dodona

Harry Thurston Peck beschrijft in 1898 in zijn woordenboek van klassieke antiquiteiten dat als het orakel door bezoekers werd geraadpleegd, er een symbool werd gemaakt van smaragd en andere stenen. Vrouwen en meisjes droegen het zingend rond in het eikenbos en hingen het aan een gouden schip met zilveren votief cupjes. De trillende schokjes die dat alles teweegbracht, werden door de priesters geïnterpreteerd. Diezelfde Dodona-priesters liepen met blote, ongewassen voeten over de grond langs de eiken en zongen er: "Zeus was, Zeus is en Zeus zal zijn, o, grootste god, Zeus!" Het was dan ook Zeus die tot hen sprak via de bomen, die ze de 'oracula prima' noemden. Manly P. Hall, die in zijn in 1928 gepubliceerde boek *The secret teachings of all ages* altijd bijzondere aanvullende input geeft op zaken die ik onderzoek, schrijft dat de priesters van Dodona zich terugtrokken in het magische bos wanneer ze vragen hadden. Ze konden in het geritsel van de boombladeren de voorspellende stem van hun god horen. De bomen spraken met mensenstemmen en gaven dan de gewenste informatie. Deze werkwijze in Dodona komt volgens Hall overeen met die van Druide-priesters in Groot-Britannië en Gallië, een link die ik ook zie met andere Keltische volkeren die eveneens de eik aanbaden als een representatie van Zeus.

Altijd eerst de goden raadplegen...

Xenophon (430-355 voor Christus), een Griekse schrijver, schreef een jaar voor zijn dood een tekst over wegen en betekenissen. Hij stipt daarin Dodona aan als een orakel waar de goden geraadpleegd kunnen worden ten aanzien van een plan. Pas als de goden met het plan instemmen, kan het werk beginnen en zal de hemel de vraagsteller helpen. Kunnen we dat ook tot een houvast verheffen in ons dagelijks leven? Soms mislukken plannen en wellicht kunnen we dan, in plaats van te blijven vechten voor iets wat op dat moment niet mogelijk is, beter gewoon accepteren dat het niet in overeenstemming is met krachten die ergens daarboven huizen en een andere bestemming voor ons in petto hebben. Ik denk dat het vooral goed is om te kijken wat we van de in Dodona bedreven natuurreligie kunnen leren. De wijze waarop daar met natuurkracht werd gewerkt, is een factor die alle bestaande religies met elkaar kan verbinden. In ieder geval wordt duidelijk dat het niet zo gek is om naar de stemmen van dieren te luisteren of je eens open te stellen voor de wijsheid van een oude boom. Misschien kunnen we in plaats van het raadplegen van orakelboeken en kaartensets, beter goed kijken naar de symbolen die Moeder Natuur op onze paden brengt. Door bijvoorbeeld te onderzoeken wat de diepere boodschap is van een ontmoeting met een duif en te luisteren welke woorden er te horen zijn in het geprevel van de wind. In ieder geval kunnen we extra alert zijn als boombladeren beginnen te ritselen of een opgehangen windgong spontaan tingelt. Jammer dat ons niet in onze jonge jaren op school is geleerd om de symbolieken van de natuur goed te interpreteren. Als ik denk aan Dodona, en deze sprookjesachtige locatie visualiseer met gesloten ogen, krijg ik een warm gevoel. Hoe heerlijk moet het zijn om naar een dergelijke plek te kunnen gaan voor advies? •

KLK VOOR MEER INFORMATIE OVER DE BOEKEN VAN MONIQUE HENDRIKS OP WWW.MONIQUEHENDRIKS.NL